

Úkol 1

Vypracovali:

Andršová Martina, UČO 181755

Kadlec Petr, UČO 16954

Karásková Iva, UČO 182320

Kubešová Pavlína, UČO 182803

Stojaspal Ondřej, UČO 106017

Lidé ohrožení sociálním vyloučením v České republice

Návrh projektu výběrového šetření

Úvod

Tento projekt je vypracován na základě požadavků Ministerstva práce a sociálních věcí. Jak jeho název napovídá, zabývá se sociálním vyloučením. Tento problém je v posledním desetiletí stále diskutovanějším tématem. Boj proti sociálnímu vyloučení je jedním z cílů Evropské unie a jako takový je zakotven v Evropské ústavě (Smlouva: část I, hlava I, čl.3). Vyústěním snah o řešení v rámci Evropské unie bylo v roce 1999 založení Výboru pro sociální ochranu, jehož činnost je zaměřena na chudobu a sociální začlenění obyvatel do společnosti, a o rok později zavedení národních dvouletých akčních plánů boje proti chudobě a vylučování ze společnosti na summitu v Nice (Krebs 2005: 143). Rozhodně se tedy nejedná o lokální nebo okrajový problém. Budeme se zabývat tím, v jakých dimenzích a v jaké míře se projevuje v české populaci a jak lidé ohrožení sociálním vyloučením svoji situaci vnímají.

Koncept sociálního vyloučení

Pojem „sociální vyloučení“ se začal používat v průběhu 70. a 80. let 20. století, aby postupně nahradil pojem „chudoba“ evokující pouze situaci hmotné nouze. Koncept sociálního vyloučení je oproti konceptu chudoby multidimenzionální, umožňuje pohlížet na problém z mnoha různých stran. Dle definice Evropské komise se jedná o „... vyloučení jedinců i sociálních skupin z ekonomického a sociálního života (z trhu práce, společenských organizací, sousedství v majoritní populaci apod.), a tím i z možnosti podílet se na právech (především sociálních), životních prostředcích a zdrojích blahobytu sdílených zbytkem populace.“ (Mareš 2006: 7). Krebs (2005: 124) chápe sociální vyloučení jako odraz nerovnosti při participaci na životě společnosti a za příčinu této nerovnosti označuje nedostatek příležitostí pro všechny, kteří na životě společnosti participovat chtějí. Jedná se o nerovný přístup k zaměstnání, bydlení, sociální ochraně, zdravotní péči a vzdělání. Podle společnosti Člověk v tísni je sociální vyloučení „...proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.“ Sociálně vyloučeným je zamezen přístup k institucím a službám, k sociálním sítím a ke vzdělání (Varianty). Jedná se o vyloučení ze „...sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou přístupné většině společnosti.“ (Moravec 2006: 13).

Tyto definice mají popisný charakter a nezabývají se tím, jak sociální exkluze působí, jaké má dimenze. Nejjednodušší rozčlenění na tři základní dimenze, ekonomickou, politickou a sociální, uvádějí Bhalla a Lapeyre (1997: 418, in Mareš 2006: 22). Ekonomická dimenze zahrnuje především vyloučení z trhu práce a s ním spojenou chudobu a vyloučení ze spotřeby. V dimenzi politické jde o upírání politických a občanských práv, v dimenzi sociální se jedná

o nemožnost sdílet sociální statusy a podílet se na společenských aktivitách. Percy - Smith (2000. in Mareš 2004: 19) rozlišuje dimenzí sedm: *ekonomickou*, způsobující dlouhodobou nezaměstnanost, vyznačující se nízkým příjmem, *sociální*, způsobující rozbití tradiční domácnosti a rozpady manželství, kriminalitu, bezdomovectví, *politickou*, reprezentovanou například nízkou účastí ve volbách, upíráním politických práv, *komunitní*, projevující se devastovaným prostředím, nedostupností služeb, kolapsem podpůrných sítí), *individuální*, způsobenou fyzickým nebo mentálním handicapem, nemocí, chybějícím vzděláním nebo kvalifikací, ztrátou sebeúcty a podobně, *prostorovou*, spočívající v koncentraci vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů jako je kriminalita, v oblastech s nedostatečnou dopravní dostupností a infrastrukturou, s nekvalitní sítí škol a zdravotnických zařízení, a *skupinovou*, což znamená, že v určitých skupinách dochází ke koncentraci předchozích šesti charakteristik. Toušek (2006: 310-312) shrnuje možné působení do pěti navzájem propojených dimenzí: ekonomické, kulturní a sociální, symbolické, politické a prostorové, přičemž symbolickým vyloučením rozumí stigmatizaci a diskriminaci vyloučených, používání negativních stereotypů a předsudků.

Z evropského hlediska jsou chudobou a sociálním vyloučením ohroženy především následující skupiny obyvatel: nezaměstnaní, ekonomicky neaktivní, osoby zaměstnávající samy sebe, důchodci a děti do patnácti let věku. Z hlediska domácností jsou ohroženy domácnosti samoživitelů/samoživitelek a rodin se třemi a více dětmi a jednočlenné domácnosti mladých. V porovnání s ostatními evropskými zeměmi jsou v České republice mezi sociálně vyloučenými nadprezentovány nezaměstnané osoby, domácnosti samoživitelů a početné domácnosti (Sirovátka et al. 2005: 27-29). Také Mareš (2006: 17-21) považuje za skupiny ohrožené sociálním vyloučením nezaměstnané, rodiny samoživitelů, rodiny se třemi a více dětmi a rodiny, kde oba partneři jsou nezaměstnaní. Navíc ale poukazuje na specifickou situaci Romů, kteří jsou z hlediska sociálního vyloučení vysoce rizikovou skupinou, přičemž k jejich vylučování dochází v první řadě na základě jejich příslušnosti k jinému etniku.

Ocením, že zasadíte výzkum do nějakého teoretického konceptu a také použitou

literaturu. Máte dobře zpracované definici a dimenze.

Základní definice, výzkumné otázky a hypotézy

V tomto projektu nám jako vodítko poslouží v evropském měřítku obecně uznávaná definice Evropské komise. Sociální vyloučení budeme chápat jako vyloučení jedinců z možnosti podílet se na právech, životních prostředcích a zdrojích blahobytu sdílených zbytkem populace, a to ve třech základních dimenzích – ekonomické, sociální a politické.

Ekonomickou dimenzi sociálního vyloučení pro nás představuje vyloučení z trhu práce, dlouhodobě nízké příjmy, nemožnost spořit a plnit včas své ekonomické závazky a dále vyloučení ze spotřeby na obvyklé úrovni včetně úrovně bydlení. Sociální dimenzí vyloučení rozumíme vyloučení z běžných sociálních vztahů, omezení možnosti stýkat se s příbuznými a přáteli, navštěvovat zájmové kroužky či organizace, účastnit se kulturních a společenských akcí a omezení v přístupu ke službám. Politickou dimenzi vyloučení chápeme jako omezení možností participace na politickém dění a z oblasti vyloučení ze základních práv a svobod si budeme všimnout vyloučení z přístupu k informacím a ke vzdělání.

Za osoby ohrožené sociálním vyloučením budeme považovat osoby s vlastním příjmem pod hranici životního minima, tím jsou myšleny též osoby bez vlastního příjmu.

Výzkum má za cíl odpovědět na tyto základní výzkumné otázky:

- V jakých hlavních dimenzích se projevuje sociální vyloučení mezi českou populací?

- Jaká je míra sociálního vyloučení u osob a jejich domácností s příjmem pod hranicí životního minima?
- Jak vnímají sociálně vyloučené osoby svoji vlastní situaci?

V návaznosti na tyto základní otázky formulujeme vedlejší výzkumné otázky:

- Převládá v případech existujícího sociálního vyloučení kumulace jednotlivých dimenzí sociálního vyloučení?
- Existuje vztah mezi pohlavím a možností ohrožení sociálním vyloučením?
- Jaký je rozdíl mezi mírou sociálního vyloučení u otců samoživitelů a matek samoživitelek?
- Existuje vztah mezi věkem a sociálním vyloučením?
- Je etnicita určujícím indikátorem sociálního vyloučení v České republice?
- Jsou poživatelé důchodu více ohroženi sociálním vyloučením než jedinci, kteří důchod nepobírají?
- Jsou obyvatelé měst méně ohroženi sociálním vyloučením?
- Vnímají sociálně vyloučené osoby svoji situaci jako bezvýchodnou?
- Závisí vnímání sociálního vyloučení jednotlivými osobami na míře jejich sociálního vyloučení?
- Co vnímají osoby ohrožené sociálním vyloučením jako svůj největší problém?

Máte hodně otázek!!!

Hlavní hypotézy:

- Sociální vyloučení mezi českou populací se projevuje v největší míře v dimenzi ekonomické.
- V sociální dimenzi se sociální vyloučení projevuje v nižší míře než v dimenzi ekonomické.
- V dimenzi politické se sociální vyloučení projevuje v nejmenším počtu případů.
- Ve všech dimenzích sociálního vyloučení je větší podíl žen než mužů.
- 50% osob s příjmy pod hranicí životního minima lze považovat za osoby sociálně vyloučené.
- 70% osob s příjmy pod hranicí životního minima se cítí být svojí situací deprivováno.
- Sociálně vyloučené osoby vnímají svoji situaci jako bezvýchodnou.
- Osoby ohrožené sociálním vyloučením spatřují svůj největší problém v neexistenci vhodného zaměstnání.

Strategie výzkumu

Výzkum bude probíhat po dobu dvou měsíců na území České republiky. Výzkumnou jednotkou budou osoby s příjmem pod hranicí životního minima, které pobírají dávku sociální péče „Dávka z důvodu sociální potřeby“. Vzhledem k rozloze území, na kterém bude výzkum probíhat, bude zkoumáno 3000 případů. Šetření bude probíhat v místech jednotlivých městských úřadů a magistrátů příslušných k výplatě této dávky. Ke sběru dat bude použit standardizovaný dotazník, návratnost bude zajištěna použitím metody face – to – face interview.

Celkem dobré. Pozor na hypotézy. Hypotézy by měly být také zaměřeny konkrétním směrem!!!

Prosím přepracovat podle komentářů.

Beatrice-Elena Chromková Manea, M.A. - asistentka kurzu SOC151 manea@fss.muni.cz

Použitá literatura:

- Bhalla, A., Lapeyre, F. 1997. Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework. *Development and Change*, 28: 413-433
- Krebs, V. 2005. *Sociální politika*. Praha: ASPI.
- Mareš, P. 2004. Sociální Exkluze a inkluze. In Sirovátka, T. (ed.). *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Georgetown.
- Mareš, P. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV.
- Moravec, Š. 2006. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In Hirt, T., Jakoubek, M. (ed.). *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Jarkovská, L. 2004. *Prohlédněme genderové stereotypy*. In: ABC feminismu. Brno: NESHNUTÍ.
- Percy – Smith, J. 2000. *Policy Responses to Social Exclusion. Towards Inclusion?* Buckingham: Open University Press.
- Toušek, L. 2006. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In Hirt, T., Jakoubek, M. (ed.). *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Sirovátka, T., Kofroň, P., Rákoczyová, M., Hora, O., Trbola, R. 2005. *Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU. (Výzkumná zpráva z projektu Monitorování chudoby)*. Praha: VÚPSV.

Elektronické zdroje:

- Smlouva o Ústavě pro Evropu* [online]. [cit. 2006-10-11]. Dostupné z <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm> >
- Varianty. *Sociální exkluze* [online]. [cit. 2006-10-10]. Dostupné z <<http://www.varianty.cz/notions.php?id=35>>